

A négyes honvédek küzdelmei az 1916. évben lefolyt Isonzó csatákban

Összeállította: G a z d a g G é z a tart. főhadnagy.

*

Az V. Isonzói csata.
1916. évi március hó.
(San Michèle)

1916 március havában, annak első napjai alatt hosszú hónapokon át tartó esőzések közben a nagyváradi 4. honvédgyalozezred állásba ment a Mte. San Michèle északi lejtőjére (Nordhang). Az állandóan záporozó eső a védőárkokban annyira felgyülemlett, hogy az emberek éjjel-nappal vízben feküdtek. A levezetés lehetetlen volt. A Mte. San Michèle szikláit fedő vörös agyag feloldódott a vízben és ez a pocsolya átitatta a honvédek köpönyegét, ruháját, arcát és kezeit, olyan pirosra festve azokat, mintha terrakotta agyagból készült szobrok lettek volna. Ekkor kapták az itt harcoló 4. honvédek az „agyagember” jelzőt. Ezek az agyagemberek hosszú napokon keresztül vízben gázolva, dagadt lábakkal, hidegtől fájó és elgémberedett testtel elcsigázva egy március 15-én bekövetkezett támadást a legnagyobb hősiességgel utasítottak vissza. A támadó olaszoknak rengeteg veszteséget okozva.

Az itt következő harcleírás és ezredeligazítás ezzel a harccal foglalkozik s mint egyidejű dokumentumot, szóról-szóra ideiktatom:

Az agyagemberek.

Schilhán László főhadnagy harcleírása:

1916 március hó 7-én délután Lokvicai pihenőnk alatt kaptuk a parancsot, hogy a 4. honvédgyalozezred ismét az állásba megy és a III. zászlóalj Szilágyi százados parancsnoksága alatt a San Michèle sokat emlegetett „Nordhangján” fogja a védőszakaszt elfoglalni. A további parancs úgy szólt, hogy a „Biene 3”-at Kaszás Károly főhadnagy parancsnoksága alatt a 9. század, a „Biene 4”-et pedig az én parancsnokságom alatt a 11. század szállja meg. A 10. század zászlóalj tartalék.

Az állás szemrevételezése céljából március 8-án a kora hajnali órákban kellett a Biglián állomásozó 20. honvédhadosztály parancsnokságnál Szilágyi százados úrral egyetemben jelentkezünk, ahonnan egy árkászszázadossal autón mentünk Gabrie Grn-ig.

Itt kiszálltunk az autóból, ahol egy árkászfőhadnagy várt reánk, kivel azután egy darabig a Rubia felé vezető országúton, azután pedig a rubiai park mellett a Boschini felé vezető kocsúton meneteltünk egész Boschiniig. Boschinihez közeledve már hallatszott az éjjeli éberségi lövések pak-pakja és egy-egy fáradt golyónak lecsapódása az előttünk elterülő pocsolyába vagy kőbe. Az egész területen nyomasztó fáradság uralkodott az átvirrasztott éj-

szaka után, csak néha-néha látszott Podgora és Mte Fortin felől egy-egy ágyú villanása, melyet egy dörrenés, azután pedig a lövedék bugása követett. Éreztük, hogy a harcosok nagyobb része pihenni tért, csak a figyelő lövések jelzik, hogy mindkét fél mégis farkasszemet néz egymással.

Boschinin túl egy kezdetleges futóárokhoz értünk és úgy véltük, hogy lehetetlen ebben az árokban a védőállásokig jutni. Az egész futóárkon meglátszott, hogy csak hevenyészve, nagy sietve készült, úgyhogy inkább csak a körvonalai voltak meg. A szakadatlan esőben az árok kimélyített részei teljesen megteltek sáros, agyagos vízzel és ebben az árokban kellett előrejutnunk. A nyakigérő pocsolyában előremenve, 10—15 lépésre már utunkat állta egy szikla, amire felmáztunk és így az ellenség lövéseinek kitéve, igyekeztünk a legközelebbi pocsolyában ismét eltűnni.

Teljesen kimerülve és csontig ázva érkeztünk az állásokba, ahol a Dante tollára méltó pokol várt reánk. A védőszakaszt megszálló legénységet csak akkor ismertük fel, amikor megmozdultak, mert a rájuk tapadó sártól teljesen egyszínűek voltak az ottani vörös agyaggal.

A védőszakasz szemrevételezése után a már ismert úton tértünk vissza, de már gyorsabb iramban kellett haladnunk, mert erősen világosodott és az alig pár lépésre levő ellenség könnyen észre vehetett volna.

A Wippach partjához érve, már ott találjuk a tavasz első hírnökeit, a szerényen meghúzódó ibolyát és bájos kis primulát, melyek illata elvegyült a friss tavaszi légben érezhető föld szagával. Néhány szálát letépve a kedves virágokból, velük küldtük el üdvözléteinket a békés otthonban élő szereteteinknek.

A Valone-völgyben elterülő barakkok ment-én az országúton már vártak reánk a mi fiatal, de már harcedzett vitéz szakaszparancsnokaink: Morvay, Petheő és Kner zászlósok, hogy századparancsnokaink szájából hallják legelőször, hogy mi igaz mindabból a hihetetlenül hangzó szörnyűségből, amit a Biene 3. és 4.-ről hallottak, hogy csakugyan igaz-e, hogy holnap a poklok poklába menetelünk.

Nézd, hogy néz ki a főhadnagy úr, — mondja Morvay — még a fülebújja is sáros.

— Hát a Kaszás főhadnagy úr! — szól oda az örökké vidám Petheő, — mint egy felvértezett lovag vörösréz páncélban.

— Hallgas, ganyé! — mordul rá a csöndes humorú Kaszás. Majd a rosseb esz meg benneteket, — veti oda zalai tájszólással.

Mi is csak most néztük meg egymást alaposabban és mi is elmosolyodtunk azon, hogy a természet mily különös egyenruhával ruházott fel bennünket. Egy kis száraz folt sem volt rajtunk és a reánk tapadó sártól átváltozott a „tábori zöld”-ünk cinóbervörössé.

Március 9-én este, vacsora után indult el a század a Valone-völgyből, hogy felváltsa a Biene 4-ben a 17. honvédgyalozezred 2. századát. A század egyenként szakadozva, 4—5 lépés távolságban menetel a vak sötétségben és szitáló esőben. Útközben többször meg kellett állnunk, hogy a lemaradózó, a

sötétségben eltévedt embereket összeszedjük. Bár mindenféle beszéd és láрма a legszigorúban meg volt tiltva, mégis egy-egy loccsanás és utána egy elfojtott káromkodás jelezte, hogy embereim nincsenek nagyon elragadtatva a kirándulástól. Minél közelebb érünk a védőálláshoz, annál inkább érzik embereim, hogy a fele sem tréfa ennek a dolognak. Az ellenséges puskatűz minden oldalról ropog, sőt az Isonzó partján egy géppuska is kattog, amely a Biene 4-hez vezető, futóárokknak használt szakadéknak volt beállítva. A golyók füttyörésztek a fejünk fölött és önkéntelenül is kapkodtuk a fejünket, bár mint tudjuk, ennek semmi haszna nincs.

Két órai nehéz és teljesen kimerítő menetelés után a szakadó esőben teljesen átázva és nyakig sárosan megérkezett a század a kijelölt helyre és éjfélután két órakeragya el a felváltott 17. ezred 2. százada az állást.

Az éberségi lövések folyton szólnak, néhány bomba is lecsap, veszteségünk azonban nincsen. Pirkadáskor körüljárom az állást és ekkor látom csak azt a siralmas állapotot, amelybe századom került. Embereim már az első nap reggel úgy néztek ki, mint egy agyagszobor. Az éjszakai sötétségben a felismerhetetlenségig összegázolt hősi halált halt bajtárs oszlásnak induló karjai meredeznek ki a lövészárkok partjából, hogy mintegy figyelmeztessen helyzetünk rémes voltára. Az eső pedig szakadatlanul esik és máris úgy érezzük, mintha csontjainkban a velő is átázott volna.

Az első két nap századom az ellenség tüzétől nem szenved sokat, de az állandó esőben és sárban kezdenek megbetegedni, úgyhogy századom létszáma ijesztően csökken. Szeretett ezredparancsnokunk elrendeli, hogy a legénység a hajnali órákban rumos teát kapjon és azonkívül a lehetőség szerint naponta küld ki száraz fehérneműt és bakancsot. Ezen rendelkezéseknek meg is van az üdvös hatása, mert a megbetegedések egyharmadára csökkennek.

Embereim a legnagyobb lelki nyugalommal és türelemmel viselik sorukat, sőt egyik-másikat jó humora sem hagyja el. Ezek közül különösen ki kell emelnem Nosztróczy sebesültvivő honvédeket, ki csendes és jóízű humorával állandóan jó hangulatban tartja bajtársait. Az egyik napon épp a reggeli bejárásomat végzem az állásokban, mikor megpillantom az én sebesültvivőmet, ki a lövészárkok partjának dőlve, néhány honvédet tart szóval. „Jó reggelt, Főhadnagy úr!” — köszöntenek a honvédek. „Adjon Isten nektek is!” — viszonzom én. „No, hogy aludtál Nosztróczy?” „Köszönöm kérdését, nem a legjobban, mert a fejem alatt egész éjjel egy patkány motoszkált, úgylátszik, ő is kavernát készített magának.” Jóízű, de halk nevetés fogadta e kijelentést.

Beszélgetés közben egyszer csak egy gránát zúg el a fejünk felett. A kilövés irányába fordul egyik komolyképű honvéd és még komolyabban jegyzi meg: „Csak a szemed is velejönne, hogy látnád, hogy hova esik!” Mikor már harmadszor voltunk a „Nordhangon”, a hetedik napon már türelmetlenkednek az én honvédek, hogy még mindig késik a felváltás. Meg is kérdez az én Nosztróczy barátom, hogy nem jött-e még parancs a felváltásra? —

Bizony fiam, eddig nem jött, de úgy gondolom, ma vagy holnap éjjel talán csak lejutunk. Hát csak türelem, gyerekek. — Nono, Főhadnagy úr, hiszen abban nincsen hiány, de mégis úgy gondolom, úgy járunk mi is, mint az egy-szeri lány a férjhezmenéssel. Azt is mindég biztatták a szomszéd asszonyok: „Ne búsulj Juliska, majd csak férjhez mégy te is!” míg végül aztán vénlány lett belőle. Természetesen jóízű nevetés fogadja Nosztróczy e kijelentését.

Az élelmezés és a munícióval való ellátás rendkívül nagy nehézségekbe ütközik. Málhás állatokkal csak Boschini-ig lehet közlekedni, onnan azután embereimnek kellett a pocsolyával telt futóárokban az élelmet a védőállásba vinni. Sokszor megesett bizony, hogy egy-egy főzőláda a jóféle babfőzelékkel a pocsolyába fordult. Sokszor kértek, hogy ne küldjem őket ebben a rettenetes időben és vaksötétségben a vacsoráért, inkább lemondanak róla, de ezen kérésüket nem vehettem figyelembe, mert fontos volt, hogy legalább a száraz fehérmű és lábbeli a katonáim közzé jusson.

Március 11-én már nyugtalanodik az olasz. Már kora reggel elkezdí állásainkat lőni, különösen Peteánó felől. Estig az egész állásunk egy romhalmaz. Az egész éjjel az állások kijavításával telik el.

Másnap reggel a tánc újra kezdődik és ez így tart egész március 15-ig.

Embereim az ellenség tüzétől és a megbetegedéstől nagyon megfogyatkoztak, a kimerültség lett felettük úrrá. Az ellenállóképességük kezd megtörni, arcuk elveszti üdeséget, hamuszürkévé és viaszsárgává válik. Nem csoda: hatodik napja vannak a poklok poklában. A köpenyeg és egyéb ruhájuk foszlányokban csüng rajtuk és a lábuk dagadt, a csizmát késsel kell levágni.

Március 15-én délelőtt 9 órakor erős ágyútűz alá veszi állásunkat az ellenség, amely pergőtűzzé hevesedve tart másfél órán át. A telefonösszeköttetés megszakad, a zászlóaljtól így teljesen elválasztva és magamra hagyatva, 10 óra 30 perckor támadásba megy át az ellenség és mivel a távolság alig 10—15 lépés, sikerül is nekik árkaikig eljutni, de felocsúdó katonáim iszonyatos kézigránáltűzzel fogadják őket. Elkezdődik az elszánt, makacs küzdelem és megtörik az ellenség ereje.

Telefonösszeköttetésem nem lévén, küldőnccel kértem segítséget zászlóaljamtól.

Ismerve a veszedelmes utat, melyen küldőnceimnek menni kell, hármat küldtem el 2—2 percnyi időközökben, de azt is tudtam, hogy a segítség a legjobb esetben is csak 2—3 óra múlva érkezhetik meg, tehát addig mindenáron ki kell tartani.

Sok emberem esik el és sebesül meg és különösen sokat szenvednek az oldalozó géppuskatűztől. Három szakaszparancsnokom: Malcanek törzsőrmester, Márton és Klein őrmesterek megsebesülnek, sőt Márton pár nap múlva sebesülésébe bele is hal. Legmegbízhatóbb küldőncöm, Sosik András, ki nyolc hónapig hűségesen kitart mellettem, szintén elesik. Nagyon fogyunk már, tartalékszakasomat is bevetem. Időközben mégis csak sikerül egyik

küldöncömnek a zászlóaljparancsnokságig eljutni jelentésemmel, ki azután az ezredparancsnokságot értesíti az olaszok támadásáról.

Az ezredparancsnokság intézkedése folytán tüzérségünk megsemmisítő zárótűz alá veszi az ellenséges terepet és sikerül az ellenséges tartalékok fejlődését, harcbavetését megakadályozni. A sikeres harc után bizony siralmas állapotban voltunk. A század nagyon megfogyatkozott, a legjobb embereim megsebesültek vagy elestek, a többiek pedig a kiállott izgalmaktól teljesen kimerülve, képtelenek lettek volna egy újabb támadás leküzdésére. Délután 4 órakor teljesen kimerülten rogy le a fedezéknél egy még gyermek hadapródjelölt és elfülő hangon jelenti, hogy a tartalék megérkezett. Megkínálom egy kis konyakkal, kipihen magát, erőre kap.

— Most pedig menj a szakaszodhoz, helyezd el őket a kavernában és legyetek szigorú készültségben. Néhány perc múlva halálsápadtan jön vissza és jelenti, hogy ezideig egy embere sem érkezett meg.

— No és hogy lehet ez? — kérdeztem én.

— Csak úgy, jelentem alázattal, hogy én a szakaszommal a legnagyobb pergőtűzben indultam el. Én elől vezettem a szakaszt, míg embereim egyenként szakadozva követtek. Azon szent meggyőződésben jöttem, hogy szakaszom követ és csak most látom, hogy egyedül érkeztem meg.

— Hát édes fiam, pihend ki magadat egy kissé és azután vissza kell menned a szakaszodért, mert anélkül — beláthatod — nem használhatlak. Itt van még egy pohár konyak az útra, Isten vezéreljen.

Sikerült is a fiúnak visszajutni, embereit összeszedte és hogy a tüzelés alábbhagyott, szakaszát is hozzám vezette.

Az embereim lassan megnyugodnak, kipihenik magukat és amikor megmondom nekik, hogy még az éjjel felváltanak, az örömtől kigyúlnak az arcok, az iszonyatos nélkülözéseket és fáradalmakat elfelejtik és készülnek a felváltáshoz.

Éjfél tájban a 17. ezred 2. százada vált fel. Coticibe menetelünk, ahol eredetileg dandártartaléknak voltunk kiszemelve, de ezredparancsnokunk a teljesen kimerült és megfogyatkozott századot felváltatja és lemegyünk a Valone-völgybe, ahol a már odaérkezett századok megható örömmel fogadják embereimet.

A március 16-iki ezredparancs dicsérőleg emlékszik meg a 11. századról és „Agyagemberek”-nek nevez el bennünket.

Március 18-án Bukovicára menetelünk, ahol lelkileg és testileg megnyugodva, ismét teljesen rendbejövünk, hogy azután március 21-én felsétáljunk a „Nordhang”-ra, de már nem a Biene 4-be, hanem a Biene 3-ba, ami végeredményben egészen mindegy.

Schilhán László s. k.
honvédfőhadnagy.

A közel egy hétig tartó dicsőséges, de nehéz harcok után az ezred a következő eligazításban emlékezett meg erről a vitézi tettről:

17. számú eligazítás.

Valone, 1916 március hó 16.

Négyesek! Hős agyagembereim!

Öt napi nehéz küzdelem után szükségét érzem, hogy Nektek bámulatomat és elismerésemet fejezzem ki magatartástok fölött. Ez állásban nem az olasz, hanem a rossz időjárás, a víz, az eső volt legnagyobb ellenségeitek. Hogy az olasztól nem félték, azt tudom, de hogy hasig vízben éjjel-nappal, ellenséges ágyútűzben, oldalozó-, minden irányból jövő gyalogsági és géppuska, bombavető- és puskagránátűzben harcoltatok: az emberfeletti. És Ti ezt az emberfelettit is leküzdöttetek és a hatodik napon az ellenség támadását könnyűszerrel visszavertétek.

A 4. hős agyagembereket, — mert úgy néztetek ki — meg fogom örökíteni az utókor számára, hadd lássa a jövő nemzedék, hogy kik voltak azok, akik jólétükért harcoltak, győztek, megsebesültek és meghaltak.

Egyformán harcoltatok mindnyájan, de mégis ki kell emelnem a Szilágyi zászlóaljbat, amelynél a legnehezebb viszonyok uralkodtak. A kötelességtudásnak és kötelességteljesítésnek legszebb példája nyilvánult tisztán és legénységénél egyaránt, az utóbbi napok harcaiban.

A Schilhán-század hat napig esőben, vízben, sárban, úgyszólván pihenés nélkül, teljesen átázva, átfázva, a hatodik napon kapott támadást gyönyörűen verte vissza. Az ezred nevében mondok a század parancsnokának, a század minden egyes tagjának köszönetet.

Ez a szellem, amely az ezredben uralkodik, maradjon örökké!

Kitüntetési és előléptetési javaslatok, valamint az egyesek hőstetteinek írásba foglalt betérjesztését azonnal várom.

ő cs. és kir. Fensége, Augusztia Főhercegnő hozzám intézett kegyes soraiban a következő üzenetet küldi:

„Önnek és derék ezredének sok szívélyes üdvözlét az önök őszinte

Augusztia Főhercegnőjüktől.”

Stefánia nővér, ő királyi Fensége Lónyay Eleménné grófnő hozzám intézett kegyes soraiban a következőket írja:

„Önnek és vitéz ezredének szívélyes szerencse és jókívánataimat küldöm.”

Ő cs. és kir. Fensége Zsófia Főhercegnő és József Főherceg szeretet-
adományokat küldtek, amelyeket hálásan megköszöntem.

Nagyvárad város törvényhatósági bizottsága f. é. márc. 9-én tartott közgyűléséből kifolyólag a következő átiratot kaptam:

„Nagyvárad város törvényhatósági bizottsága abból az alkalomból, hogy kiváló katonai érdemei elismerésül őfelsége Méltóságodnak a Lipót-rend lovagkeresztjét a hadiékítménnyel legkegyesebben adományozni méltóztatott, ez év márc. 9-én tartott ülésében elhatározta, hogy mint városunk szeretett háziezredének kiváló parancsnokát, Méltóságodat meleg szeretettel üdvözli, felhasználja egyszersmind törvényhatóságunk ezen alkalmat arra is, hogy hősiesen küzdő vitéz háziezredünk dicső haditetteiért, melyeket Méltóságod bölcs vezetésének köszönhetünk, — soha el nem múló hálánkat fejezzük ki, a jövőben pedig az eddigi sikerekhez hasonló újabb fényes győzelmek kivívásához a Mindenható további segítségét kérjük.

Rimler Károly polgármester.”

Ezen, az egész ezredet is illető elismerésre következő választ küldtem:

„Nagyságos »Rimler Károly úrnak, Nagyvárad város polgármesterének, Nagyvárad.

Olasz harctér, 1916 március havában.

Nagyvárad város törvényhatósági bizottságának megtisztelő, nekem oly becses határozata meghatott és büszkeséggel tölt el. Hálás köszönet érte.

őfelsége, szeretett Királyunk által adományozott kitüntetés hős, szép, vitéz ezredemnek szól; ezredem vívta ki magának, vívta ki nekem is. Kötelességét a jövőben is teljesíteni fogja.

A harcban álló ezred üdvözlétét küldi Nagyvárad város közönségének,

Mély tisztelettel és nagyrabecsülésem kifejezésével vagyok Nagyságos Polgármester Úrnak és Nagyvárad városának igaz hívük

Kratochvil ezredes,

a nagyváradai 4. h. gy. ezred parancsnoka.”

Jelen parancsom a legénységnek anyanyelvén kihirdetendő. Kratochvil ezredes.

Az ezred költőjét, Jámbor Lajos tartalékos zászlóst is megihlették ezek a harcok és a 4. agyagemberekhez a következő gyönyörű ódát írta:

Az „agyagemberek”-hez.

Holdvilág ezüstje hull a Wippach völgyre
Földillatot hordoz lágy tavaszi szél.
A San Micheléről az ezred most jött le,
Fáradt honvédsereg pihenőre tér.
Itt mennek előttem, hosszú-hosszú sorban;
Szemem könnybe lábad, a szívem megdobbán.
S felétek száll részvét, büszkeség, szeretet,
Ti „agyagemberek!”

Holdvilág ezüstje hull a hős fejekre
 És mindegyik köré glóriákat sző,
 És mesélni kezd az első tavasz este
 S himnuszt zeng minden san-michelei kő.
 Wippach zöld hulláma énekel az éjben,
 Tapsolnak az erdők, felharsan az „éljen!”
 S tárt karokkal várnak, fogadnak a hegyek,
 Ti „agyagemberek!”

Michèle hősei, megtépett Négyesek!
 Értitek, érzitek ezt az ünneplést?
 Hogy tavaszi szellő tiértetek lebeg,
 S a Hold számotokra szórja ezüstjét?
 Hogy tinéktek nyílik minden virág itten,
 Hogy rátok mosolyog az égből az Isten,
 Kik a San Michelén annyit szenvedtetek,
 Ti „agyagemberek!”

Tépett, fáradt hősök! Arcotokat nézem,
 S Michèle agyagját ruháitokon ...
 Boldog, büszke vagyok, hogy a lelkem, vérem,
 S magyar honvédnevem veletek rokon!
 Elibétek szórom, mi nekem legdrágább:
 Költészetem színes, illatos virágát,
 Holdas tavasz estén rólatok éneklek,
 Hős „agyagemberek!”

Holdvilág ezüstje hull a Wippach völgyre,
 Föld illatot hordoz a tavaszi szél.
 A San Micheléről az ezred most jött le,
 Fáradt honvéd-család pihenőre tér . . .
 Óh, legyen az álom édes, pihentető!
 Keressen fel benne hitves és szerető!
 Véres borzalmakról hogy feledkezzetek,
 Ti „agyagemberek!”

1916 március.

Jámbor Lajos.

Aknaharcok a San Michelén.

Az ezred 1916 április havában továbbra is a Mte. San Michèle Norclhangon harcolt. Nehéz napjai május havában következtek újra, amikor az olaszok, mivel másként eredményt felmutatni nem tudtak, aknaharccal próbálták állásainkat felrobbantani és felrobbantva azokba behatolni. Azonban minden ilyen kísérletük megghiúsult. Az olaszok összesen 4 alkalommal robbantottak állásainkba tölcséreket, amelyek mindegyike körülbelül 20—25 méter átmérőjű és mintegy 9 méter mély volt. Ezeket a robbantási tölcséreket minden alkalommal mi szállottuk meg. E tölcsérharcokban, melyek a négyeseknek a legfényesebb és legdicsőségesebb harcai közé tartoznak, különösen kitüntették magukat Szakáts Árpád, Takács József, Sárosy Béla, Bugyáki Lajos, Nagy Andor főhadnagyok, Schwartz hadnagy, Méray és Szűcs tiszthelyettesek. Ugyan e harcokban kötelességteljesítés közben Kertész Elek tart. t. utászzászlós hősi halált halt.